

Política lingüística familiar. O papel dos proxenitores pro-galego na transmisión interxeracional

Family language policy: the role of pro-Galician parents in intergenerational transmission

Anik Nandi
Queen's University Belfast (Reino Unido)
A.Nandi@qub.ac.uk

Recibido o 12/04/2018
Aceptado o 05/03/2019

Resumo

Nunha sociedade bilingüe cada individuo adulto ten as súas propias prácticas lingüísticas e crenzas sobre a elección do idioma dentro da familia; polo tanto, as prácticas lingüísticas no ámbito familiar son sumamente importantes para entender o proceso de transmisión interxeracional dunha lingua desfavorecida. O principal obxectivo deste traballo é investigar as estratexias para a transmisión interxeracional do galego no contexto familiar dos hábitats urbano e peri-urbano. Cun enfoque etnográfico, analizarase a axencia dos proxenitores pro-galego que, a través das súas crenzas e prácticas lingüísticas individuais, desempeñan un papel relevante na revitalización e mantemento da lingua fóra da escola, concretamente na familia. Para este estudo entrevistáronse proxenitores que pasaron polo sistema educativo de Galicia a partir de 1975 e viviron as primeiras políticas lingüísticas da Autonomía. A través de datos etnográficos, analízanse notas de campo e observacións, entrevistas semi-estruturadas cos proxenitores de Santiago de Compostela e Bertamiráns e dous grupos de discusión en Vigo e Santiago. Neste estudo tamén se propón unha aproximación de conceptos sociolingüísticos como *política lingüística familiar* e os seus efectos inmediatos na práctica lingüística a nivel micro, a planificación das linguas na familia e as estratexias que os proxenitores utilizan para transmitir a lingua galega.

Palabras chave

Política lingüística familiar; galego; transmisión interxeracional; bilingüismo; etnografía

Sumario

1. Introducción. 2. Que é a política lingüística familiar? 2.1. Ideoloxía lingüística. 2.2. Xestión lingüística. 2.3. Práctica lingüística. 3. As últimas tres décadas da política lingüística en Galicia (1983-actualidade). 4. Metodoloxía. 5. Principais temas de investigación. 5.1. Contorno social. 5.2. Expectativas da política lingüística educativa. 5.3. Estratexias de mantemento da transmisión. 6. Conclusión.

Abstract

In a bilingual society, each individual within the family domain has his or her own linguistic practices and beliefs about language choice. Therefore, language practices inside family can be considered as an important marker of intergenerational transmission of a minoritized language such as Galician. The primary focus of this study is to investigate how individual linguistic practices and ideologies of the pro-Galician parents act as 'visible' and/or 'invisible' language planning measures at home influencing their children's language learning. Drawing from multiple ethnographic research methods including observational fieldnotes, in-depth fieldwork interviews from Santiago de Compostela and Bertamiráns and two focus groups in Santiago de Compostela and Vigo with several Galician parents, this paper demonstrates that in Galicia's language shift-induced shrinking orthodox native speaker pool, pro-Galician parents can play an important role in the language revitalisation process. The paper also endeavours to ascertain whether these parents can restore intergenerational transmission in a Castilian dominated landscape and if their microcosmic interrogation of the dominant discourse could lead to bottom-up language policies of resistance at the grassroots level. In this regard, this article seeks to reevaluate sociolinguistic concepts such as *family language policy* and their immediate impact on home language planning and management decisions what these parents use to maintain the intergenerational transmission of Galician.

Keywords

Family language policy; Galician; intergenerational transmission; bilingualism; ethnography

Content

1. Introduction. 2. What is family language policy? 2.1. Language ideology. 2.2. Language management. 2.3. Language practice. 3. Three decades of language policy in Galicia (1983-present). 4. Methodology. 5. Principal research topics. 5.1. Social milieu. 5.2. Parental expectations from educational language policy. 5.3. Strategies of maintenance and transmission. 6. Conclusion.

1. Introducción

POLÍTICA lingüística, no seu sentido máis achegado, refírese a calquera decisión ou elección feita sobre a lingua segundo as necesidades persoais, familiares, grupais, locais, empresariais, estatais e nacionais (Spolsky 2012). A política lingüística nacional que funciona desde arriba-abaixo céntrase nas necesidades lingüísticas do país e tamén nos requisitos lingüísticos de cada comunidade, así como dos distintos grupos sociais. Esta clase de política lingüística examina os recursos dispoñibles e/ou necesarios, o papel das linguas na vida diaria e desenvolve, en caso de ser necesario, estratexias para o mantemento e/ou revitalización.

Segundo Spolsky (2004), a política lingüística (a calquera nivel, tanto macro coma micro), contén tres elementos: ideoloxías lingüísticas (baseadas nas crenzas da comunidade), xestións lingüísticas (planificación en todos os niveis) e prácticas lingüísticas. Neste sentido, a política lingüística governamental tenta controlar as competencias e as prácticas lingüísticas da poboación (ou de certos sectores), pero tamén aspectos como as actitudes, ideoloxías ou mitos –“cultura lingüística” (Schiffman 1996)– a través da “xestión lingüística” (Spolsky 2009). Os encargados das políticas lingüísticas do goberno (macro), que funcionan coma depositarios da “xestión lingüística” desde arriba, utilizan moitas ferramentas (como, por exemplo, as normas, a lingua na educación, mitos populares, propagandas, cultura lingüística da comunidade etc.) para perpetuar o control hexemónico sobre as ideoloxías dos diferentes actores que existen nos niveis meso (institucións e/ou comunidades) e micro (individuo).

Os actores que xestionan a política lingüística son funcionariado, empresas, proxenitores, membros adultos da familia, profesorado, alumnado e outros representantes da sociedade civil. A interpretación e a execución da política lingüística do goberno realízanse a través destes actores nos últimos dous niveis, meso e micro, mentres que os axentes no contexto familiar (proxenitores e outros membros adultos da familia) na maior parte dos casos seguen a política lingüística nacional por inercia (Curdt-Christiansen 2009; Nandi 2016a); o éxito dunha política lingüística depende moito da correlación que existe entre os tres niveis. Porén, os actores poden desenvolver as súas propias micropolíticas lingüísticas desde abaixo para resistir ao control hexemónico do goberno (Nandi & Devasundaram 2017). Neste sentido, tanto a escola como as familias xogan un papel moi relevante para desenvolver a política lingüística desde abaixo.

Este artigo pon o foco no contexto familiar e explora, por unha banda, os factores máis relevantes para entender as micropolíticas lingüísticas que teñen lugar nun perfil moi específico de familias galegas e, por outra banda, as claves da súa configuración e evolución en relación cos proxenitores pro-galego de hábitat urbano e periurbano que, a través das súas crenzas e prácticas lingüísticas individuais, desempeñan un papel predominante na revitalización e mantemento do galego fóra da escola.

Outro dos obxectivos deste estudo é facer unha reavaliación de conceptos socio-lingüísticos como a política lingüística familiar (*family language policy*) e a xestión lingüística (*language management*), así como dos seus efectos inmediatos na práctica lingüística a nivel micro, a planificación das linguas na casa e as estratexias que os proxenitores utilizan para manter a transmisión interxeracional do galego. É por isto que o artigo comeza cunha explicación do que se entende por política lingüística familiar e a súa relación coas políticas lingüísticas gobernamentais, na seguinte sección ofrécese un breve resumo das macro políticas lingüísticas que se levaron acabo en Galicia durante as últimas tres décadas; a seguir coméntase a metodoloxía empregada para esta pescuda e, finalmente, ofrécese unha análise dos datos recollidos durante esta investigación.

2. Que é a política lingüística familiar?

Dadas as múltiples dimensións e significados da unidade familiar, a definición de familia é unha tarefa complexa. Musitu e Allat (1994) e Musitu (1995) consideran a familia como un grupo de persoas ligadas de forma directa por relacións de parentesco na que os membros adultos asumen responsabilidades de coidado e educación dos nenos. Pola contra, hai estudos (Alberdi 2004; Romo Morales 2016) que contemplan a familia como unha “institución social” porque enlaza os individuos e a sociedade desde o inicio da vida. Segundo estas definicións, a familia é o lugar onde se constrúe a identidade individual e social das persoas. As diferentes formas de conceptualización da familia indican que baixo un mesmo termo se agochan construtos con significados diferentes, en moitos dos casos repletos de valores e crenzas que obedecen a intereses diversos. Desde unha perspectiva sociolingüística, a familia é unha unidade social vital para a adquisición e a aprendizaxe das linguas (Lanza 2007: 46). O uso da lingua no ámbito familiar non é só importante para a súa transmisión interxeracional, senón que tamén está asociado coa reprodución e transformación dos valores culturais. Por este motivo, a ruptura da transmisión interxeracional dentro do contexto familiar é un indicador importante da perda dunha lingua (véxase tamén Fishman 1991). Aínda que nenos e proxenitores son os principais axentes na unidade familiar, os avós, outros membros próximos da familia, veciños, coidadores e compañeiros dos cativos tamén poden ter un papel importante no mantemento do idioma.

No destacado libro de Louis-Jean Calvet *La Guerre des Langues et les Politiques Linguistiques*, o autor describe a familia como un “campo de batalla” (Calvet 1987: 65-71), facendo referencia a certo tipo de planificación e xestión acerca da elección do idioma entre os membros da familia nos fogares bilingües e plurilingües, onde dúas ou máis linguas están continuamente en proceso de negociación. Os estudos de política lingüística familiar (PLF) teñen unha longa traxectoria que comezou no ini-

cio do século xx cos traballos clásicos de adquisición lingüística das persoas bilingües (Ronjat 1913; Leopold 1949), que centraron as súas pescudas nos seus propios fillos, observando o proceso de aprendizaxe lingüística (véxase Curdt-Christiansen 2018 para unha descrición máis elaborada sobre o desenvolvemento desta disciplina). Esta liña de investigación, enfocada nos aspectos psicolingüísticos dos cativos, tivo un xiro sociolingüístico cando Lanza (2004), usando as ferramentas da análise de discurso, demostrou que as estratexias e decisións dos proxenitores xogan un papel importante para o desenvolvemento bilingüe dos fillos. As posteriores investigacións sociolingüísticas (Smith-Christmas 2016; Nandi 2016b, 2018) definen a PLF como o conxunto de decisións explícitas ou implícitas que os membros adultos da familia toman sobre o uso lingüístico e a aprendizaxe das linguas dos nenos no ámbito familiar. Unha PLF ben estruturada e executada axuda os proxenitores non só a manter a conexión co seu pasado e o vínculo afectivo cos seus fillos, senón tamén a protexer a integridade da familia diante das forzas externas (Schwartz 2010). É dicir, a PLF baséase, principalmente, nas decisións que as familias toman considerando que fortalecerá a súa posición social e apoiará ao mesmo tempo as metas dos seus membros na vida.

Na maioría dos casos, os proxenitores como principais actores dunha PLF, son os que deciden que práctica lingüística e con que lingua poden apoiar a posición social da familia e así mellorar o futuro dos seus fillos. Estas decisións da política lingüística, así como as prácticas, non son estáticas ou unidireccionais, dado que implican un proceso de continua negociación entre varios membros da familia (Curdt-Christiansen 2009). Neste sentido, a investigación en PLF ofrece una descrición válida sobre a intrincada relación entre os ámbitos persoais e os espazos públicos; mostra tamén os conflitos que os proxenitores e outros membros da familia precisan resolver tendo en conta presións sociais, imposicións políticas e demandas da educación pública, por un lado, e a transmisión interxeracional da lingua e cultura, polo outro. Estas variables da política lingüística do nivel macro moitas veces determinan o consenso ideolóxico dunha comunidade, decidindo sobre o valor que se debe aplicar a cada unha das linguas que compoñen o seu repertorio lingüístico (Spolsky 2004: 14). Polo tanto, as políticas lingüísticas do nivel micro, ben sexa individual ou familiar, non se poden investigar atinadamente sen facer referencia aos macro factores da sociedade. A Figura 1 é unha elaboración propia coa que se tenta capturar a complexidade das micropolíticas lingüísticas dentro da casa e os macro factores sociais e estruturais que determinan o desenvolvemento das políticas lingüísticas familiares. A dobre dirección das frechas representan a conexión entre os diferentes compoñentes da PLF:

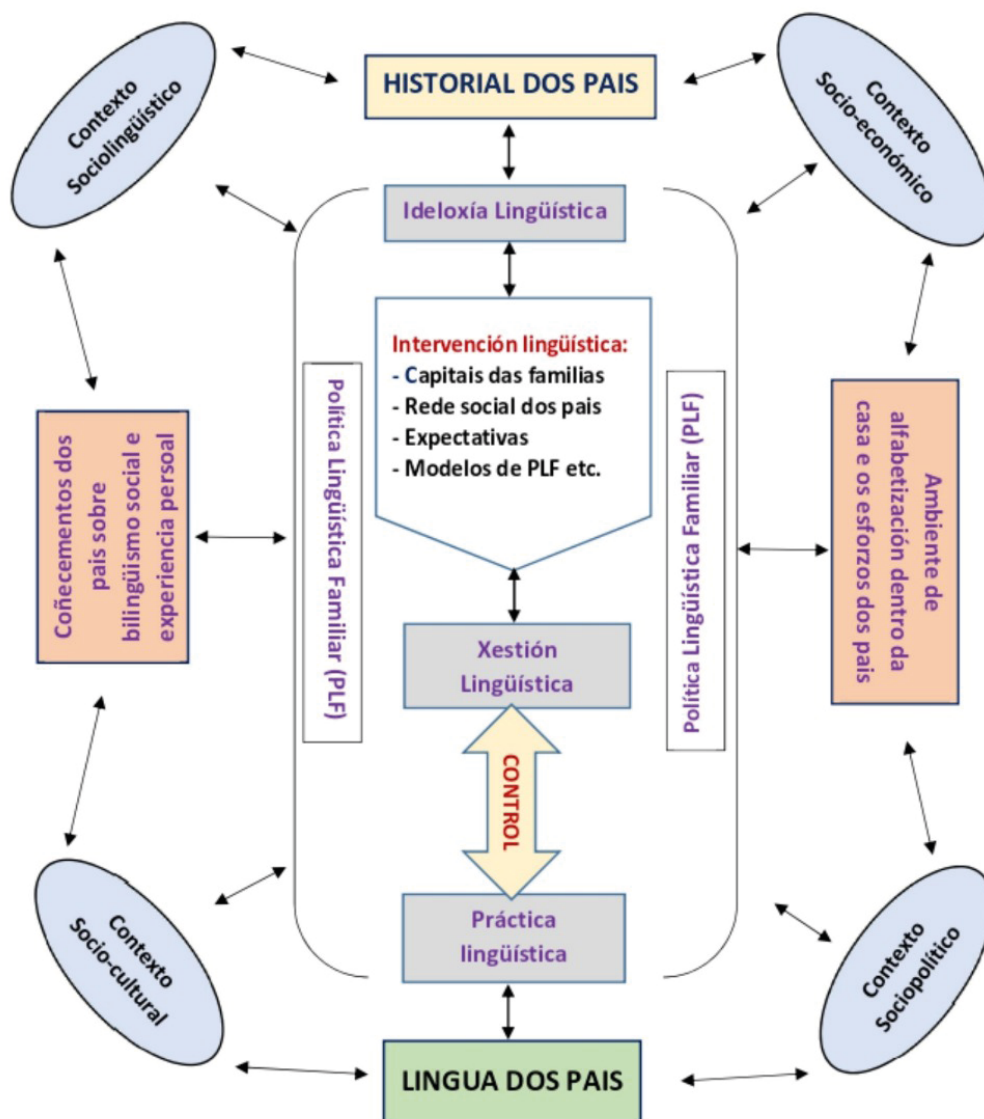

Figura 1. Conexión entre PLF e os factores externos que a determinan.

Fonte: Elaboración propia a partir dos modelos desenvolto por Curdt-Christiansen (2009: 355 e 2014: 37)

Vemos entón como as políticas lingüísticas, ben no nivel macro ou no contexto familiar, incorporan tres variables independentes: ideoloxía lingüística, xestión lingüística e práctica lingüística.

2.1. Ideoloxía lingüística

Os macro factores sociais e estruturais que inflúen na PLF son os contextos sociolingüísticos, socio-culturais, socio-económicos e socio-políticos que, segundo Shohamy (2006), permiten desenvolver o repertorio lingüístico de cada individuo e, ao mesmo tempo, son as fontes máis relevantes das ideoloxías lingüísticas. En primeiro lugar, os factores socioculturais fan referencia aos capitais social e simbólico, atribuídos á lingua na sociedade, dado que o idioma se entende como unha ferramenta para a manifestación cultural que tamén representa identidades a través de experiencias sociais, históricas e étnicas (Bourdieu 1991). No contexto galego, o idioma dominante, o castelán, é o que posúe un maior valor simbólico na sociedade. O factor socioeconómico é outra variable importante, xa que o poder económico é fundamental para a maioría das políticas lingüísticas (Tollefson 2013). Nunha PLF a aprendizaxe das linguas dos descendentes moitas veces depende do grao de investimento económico por parte dos proxenitores (Palviainen & Boyd 2013). Por exemplo, a situación económica dos proxenitores determina que os fillos poidan realizar cursos de idiomas estranxeiros, asistir a clases de reforzo ou poder elixir estudar nunha escola privada ou pública. Os factores socio-políticos tamén desempeñan un papel sumamente importante no desenvolvemento da política lingüística porque determinan que idioma debe obter un status oficial, que variedade debe ser considerada como estándar e que lingua debe ser utilizada como medio de instrución nos contextos escolares (Ruiz 1984). Finalmente, os factores sociolingüísticos reflicten a mobilidade social dunha lingua particular, é dicir, cando unha lingua está asociada cunha clase particular da sociedade (McCarty 2011). Todos estes factores ofrecen valores simbólicos, culturais e prácticos para un idioma e determinan, na maioría dos casos, a xestión e as prácticas lingüísticas dentro do contexto familiar.

2.2. Xestión lingüística

A xestión lingüística refírese aos actos específicos que rexentan e manipulan diferentes tipos de comportamentos relativos á lingua. Como demostra a Figura 1, a proposta de Spolsky (2009) sobre a xestión lingüística, centrada maioritariamente na política lingüística de nivel macro, aínda que sexa interesante, segue a ser insatisfactoria, xa que non incorpora varios micro-mecanismos subxacentes relacionados coa xestión e as prácticas lingüísticas no fogar. Para unha mellor comprensión deste tema, os estudos recentes comezaron a incorporar características como a lingua dos proxenitores, coñecementos sobre bilingüismo social, experiencias persoais coa lingua minoritaria, ambiente de alfabetización dentro da casa, expectativas dos proxenitores e capitais da familia (Bourdieu 1986), entre outros, que determinan a planificación lingüística

dentro do contexto familiar, como dimensións adicionais da xestión lingüística. O ambiente de alfabetización, por exemplo, refírese a varios recursos que inclúen libros, música, cancións e outras ferramentas electrónicas relacionadas coa aprendizaxe da lingua. Varios estudos en PLF (Weigel et al. 2006; Curdt-Christiansen 2013) confirmaron que un ambiente de alfabetización dentro da casa repleto de recursos e o apoio dos membros da familia ao mantemento do idioma favorecen o desenvolvemento da alfabetización infantil. Outro elemento importante da xestión lingüística é a intervención dos proxenitores, que incorporan unha serie de actividades formais e informais de alfabetización tal como a lectura conxunta dos libros, o apoio durante a realización das tarefas da escola ou buscar unha axuda profesional externa a través de clases particulares, ademais de interesarse sobre as actividades escolares dos nenos e nenas e compartir experiencias con eles. En todo caso, debe salientarse que a política lingüística real dunha familia, como interpreta Spolsky (2004), é máis probable que se plasme nas súas prácticas efectivas ca na xestión lingüística. Por exemplo, independentemente das políticas gobernamentais, algúns idiomas poden ser utilizados no contexto familiar para certos fins específicos. Non obstante, como Curdt-Christiansen (2014a: 38) argumenta, a distinción entre a xestión e a práctica lingüística dentro da familia é dabondo borrosa porque os proxenitores poden chegar a controlar e intervir nos usos lingüísticos dos seus fillos a través das correccións dos erros. Esta actividade correctora fundaméntase na crenza social de que os proxenitores son os responsables da competencia lingüística dos seus descendentes (Spolsky 2009: 30).

2.3. Práctica lingüística

As prácticas lingüísticas relaciónanse coa ecoloxía da lingua, é dicir, co estudo das interaccións dun idioma determinado no seu contexto. As prácticas lingüísticas, xa que logo, destacan os comportamentos lingüísticos sistemáticos e esperados que constitúen o uso da lingua en diferentes contextos e para diversos propósitos (Curdt-Christiansen 2014a: 38). Na proposta analítica de Spolsky (2004) faise unha distinción entre prácticas e ideoloxías; as primeiras refírense ao que os membros da familia realmente fan e as segundas ao que estes cren que fan ou deben facer para manter un idioma.

As políticas lingüísticas no nivel micro ou contexto familiar están a retroalimentarse continuamente dende os factores macros. Polo tanto, os micro factores dentro de contexto familiar non se poden analizar de maneira illada sen facer referencia á política lingüística do nivel macro. Na Figura 1 tentamos representar as interrelacións e interaccións entre os tres elementos que consideramos ata agora, tendo en conta os niveis micro e macro. Para un mellor entendemento das PLFs dos proxenitores pro-galego é necesario saber tamén como foron as políticas lingüísticas do goberno durante as últimas tres décadas. A seguir, ofrecemos un resumo da política lingüística en Galicia desde 1983 ata a actualidade.

3. As últimas tres décadas da política lingüística en Galicia

As enquisas demo-sociolingüísticas máis importantes das tres últimas décadas amosan as dificultades que atravesara o idioma galego, centradas en dous aspectos fundamentais interrelacionados: a ruptura da transmisión interxeracional e a diminución do uso entre a xente máis nova (véxase Seminario de Sociolingüística 1994, 1995, 2017). A substitución do galego polo castelán foi continua durante a segunda metade do século xx e estivo maioritariamente asociada a factores como a emigración masiva da poboación rural galegofalante cara ao exterior e cara ás cidades, o proceso de industrialización, o acceso maioritario á educación e a expansión dos medios de comunicación audiovisuais, onde o castelán xa existía como lingua predominante (Monteagudo 2012b). Ademais, a represión lingüística durante a etapa franquista tamén xogou un papel importante, especialmente no contexto urbano e periurbano, porque falar en galego moitas veces se asociaba á incultura, á rusticidade ou ao separatismo (Freitas Juvino 2008). Por tanto, moitas familias procedentes do medio rural, pregándose ás esixencias para a integración e o ascenso social no medio urbano, foron incorporando o castelán no seu repertorio lingüístico, moitos sen nin sequera saber falalo (Loredo & Monteagudo 2017).

A aprobación do Estatuto de Autonomía no ano 1981 marca o comezo dunha nova etapa para a lingua galega debido ao seu recoñecemento como lingua propia de Galicia, así como lingua oficial xunto co castelán. En 1983, o Parlamento de Galicia aprobou a Lei da Normalización Lingüística (LNL), aínda en vigor, que marcou un salto cualitativo ao recoñecer o proceso de discriminación histórico e asegurar a súa normalización, o que se concretaría na introdución do galego no sistema educativo, na administración Autonómica e nos medios de comunicación.

O comezo da Autonomía supuxo o arranque dunha política lingüística a prol do galego e unha aposta por unha maior presenza súa na vida política, social, cultural e educativa. Os máis de vinte anos (1983-2004) de goberno case ininterrompido de conservador foron perfilando unha política lingüística laxa e permisiva, que deixaba nas mans dos centros educativos o cumprimento das cotas asignadas para cada unha das linguas. Isto supuxo a consolidación dunha dinámica de incumprimento en centros privados e concertados –asociados ás clases medias-altas urbanas e aos sectores con aspiracións de ascenso social–, especialmente nas cidades (Monteagudo & Bouzada 2003). Aínda que existiu unha política lingüística a prol do galego nos documentos oficiais, non houbo unha implementación efectiva por parte do goberno galego. Malia que as normas legais esixían certos mínimos de uso do galego no sistema escolar, moitos centros educativos urbanos interpretaron eses mínimos como máximos, e outros, especialmente do sector privado e concertado, nin sequera iso (Nandi 2017). A política lingüística durante estas dúas décadas estivo, polo tanto, marcada pola falla de obxectivos claros e a ausencia de estratexias ben definidas en

materia de normalización, que xunto coa pasividade da inspección educativa, deixaba o labor de normalización nas mans dos propios equipos da normalización lingüística e dos docentes. Pola outra banda, o peso das actividades e da filosofía dos equipos de normalización foi irregular e dependía de cada centro (Gómez Ocampo 2016). Xa que logo, desenvolveuse unha política lingüística de “baixa intensidade” cun enfoque especial sobre o sector educativo (Lorenzo Suárez 2005).

De certo, a incorporación do galego no sistema educativo axudou a algúns segmentos castelanizados da poboación, que recuperaron ata certo punto o uso do galego na vida cotiá como unha forma de reivindicación da súa identidade étnica, cultural, lingüística e política (Ramallo 2010). Coa chegada dun goberno de coalición en 2005, conformado polo Bloque Nacionalista Galego e o Partido Socialista de Galicia-PSOE, a política lingüística que caracterizou as dúas décadas anteriores comezou a mudar. Tomando como base o Plan Xeral de Normalización da Lingua Galega aprobado na última lexislatura de Manuel Fraga, á altura do 2004, o goberno de coalición aprobaba en 2007 o Decreto do Galego no Ensino que prevía que como mínimo un 50% das materias se impartise en galego e, a diferenza de normativas anteriores, establecía unha serie de medidas que garantisen o cumprimento da normativa nos centros así como a avaliación do seu impacto. Este novo decreto rachaba coa dinámica de incumprimento dos centros educativos e alteraba o *statu quo* que permitira a transgresión sistemática da normativa durante dúas décadas (Monteagudo 2012a).

Durante o período 2007-2009 iniciouse unha etapa marcada polas tensións políticas sobre o idioma, con enfrontamentos entre grupos a favor da normalización e grupos contrarios que defendían a liberdade de elección da lingua vehicular por parte das familias; foron os anos convulsos da política lingüística en Galicia (Monteagudo 2009). Despois, o 20 de maio do 2010, o novo Goberno do PP introduciu cambios na política lingüística do anterior goberno de coalición a través dun novo Decreto de Plurilingüismo (Decreto 79/2010) no ensino non universitario.

Este decreto establece que o medio de instrución no sistema preescolar sexa a lingua da casa da maioría dos estudantes da aula; ademais, limita a un máximo o número de materias que se impartirán en lingua galega e prohíbe expresamente o emprego do galego en Matemáticas e Tecnoloxía. Dado que o castelán é o idioma predominante nas cidades, o Decreto tentaba invisibilizar o galego nos centros infantís urbanos e periurbanos. O resultado foi un forte enfrontamento cos grupos da oposición e varios colectivos dedicados á defensa da lingua, incluíndo a propia Real Academia Galega (RAG) que acabou impugnando o decreto, primeiro no TSXG, logo no Tribunal Supremo e, finalmente, recorreu ao Tribunal Europeo de Estrasburgo. Cabe mencionar aquí que o TSXG, na súa sentenza de 2012, só anulou o artigo 5.2., no que se estipulaba a realización dunha enquisa entre os proxenitores en Educación Infantil, e o 12.3., no que se establecía que o alumnado podería usar na aula a lingua da súa preferencia. Como o vixente decreto perpetúa a situación de inferioridade da lingua galega ao excluír taxativamente o seu uso nas materias científicas, a RAG, para

a defensa dos dereitos das persoas galegofalantes, decidiu chegar ao Tribunal Supremo. Non obstante, o alto tribunal non admitiu o recurso da RAG de amparo por entender que non era un asunto que afectase aos dereitos fundamentais e que xa que logo non era materia da súa competencia. Foi entón cando a RAG decidiu acudir a Estrasburgo ante a “indefensión” nos tribunais españois. O Decreto 79/2010 que está actualmente en vigor no sistema educativo de Galicia marca o comezo doutra etapa dunha nova política lingüística de baixa intensidade.

Compre sinalar aquí que os datos do IGE (2013) mostran un posible impacto deste cambio na política lingüística: a porcentaxe dos nenos entre cinco e quince anos que non falan galego nunca incrementouse rapidamente ata chegar ao punto máis alto do 47% entre 2008 e 2013, fronte ao 13% que fala só en galego (Instituto Galego de Estatística 2013). Un dato que contrasta co 52% de galegos de máis de 65 anos que o teñen como único idioma, fronte ao 13,8% desta franxa de idade que utiliza só o castelán. Ademais, o *pouco ou ningún* coñecemento do idioma varía de forma significativa entre o primeiro e último tramo de idade, de maneira que entre os maiores de 65 era de pouco máis do 9 e entre os cinco e quince anos chega ao 23% (véxase tamén Seminario de Sociolingüística 2017: 200-214 para máis explicación sobre o fenómeno da desgaleguización nas idades máis novas). Estes datos do IGE (2013) confirman, de novo, o proceso da substitución lingüística que está tendo lugar na sociedade galega. Tras a súa publicación, os portavoces do goberno defenderon a política lingüística governamental e insistiron no “equilibrio” entre o galego e o castelán nos centros escolares, achacando o problema ás familias e á liberdade individual, posición apoiada polo presidente da Real Academia Española, Darío Villanueva (Salgado 2014; *La Opinión* 2014). Ao longo deste traballo imos investigar, desde a perspectiva da política lingüística, se realmente a transmisión interxeracional do galego é unha cuestión da familia e liberdade individual ou se existen factores sociais e estruturais que a determinan.

4. Metodoloxía

Para este estudo, seleccionáronse proxenitores que pasaron polo sistema educativo de Galicia a partir do ano 1975 e viviron as primeiras políticas lingüísticas da Autonomía. A partir de datos etnográficos, desenvolveuse unha análise sobre as observacións e notas de campo, dezoito entrevistas en profundidade semi-estruturadas e dous grupos de discusión. Cabe resaltar que tamén se realizou un sorte de autoetnografía dirixida con sete familias previamente entrevistadas, para as que os proxenitores non só encheron un formulario sobre as súas prácticas lingüísticas diarias, senón que tamén gravaron as súas comunicacións durante varias actividades cos seus fillos e fillas. Os datos da autoetnografía usáronse para apoiar as declaracións sobre as prácticas lingüísticas dos proxenitores.

Este artigo susténtase en catro entrevistas semi-estruturadas realizadas no contexto periurbano de Bertamiráns (Ames) e dous grupos de discusión que tiveron lugar en Vigo e Santiago. As entrevistas semi-estruturadas organizáronse individualmente con cada pai ou nai por separado; respecto dos grupos de discusión, os proxenitores foron entrevistados conxuntamente. Os participantes deste estudo son proxenitores galegos de entre 35-55 anos con diversas situacións profesionais. Para o traballo de campo seleccionáronse escolas primarias e infantís situadas en diferentes zonas de Galicia: Vigo, Santiago de Compostela e Bertamiráns. As escolas de Vigo e Bertamiráns son públicas e de educación primaria, mentres que as de Santiago son escolas infantís privadas financiadas por cooperativas e asociacións como *Raiola* e *Escola Semente*, que ofrecen programas de inmersión lingüística. Nestes colectivos, a maioría dos membros son proxenitores que queren que os seus fillos reciban unha educación en galego. Mentres *Escola Semente* está administrada por unha asociación pro-galego coñecida como *Asociación Semente*, *Raiola* está financiada pola cooperativa homónima. Aínda que *Escola Semente* comezou a funcionar a partir do curso escolar 2011-12, *Raiola* ofrece o galego como medio de instrución dende hai corenta anos. Tamén é importante anotar que, aínda que *Escola Semente* comezou con moi poucos alumnos, na actualidade contan cunha elevada demanda. Como os colexios públicos nas zonas urbanas e periurbanas están sumamente castelanizados, unha das principais intencións de elixir estas escolas infantís privadas foi investigar se os proxenitores pro-galego conseguen que os seus fillos e fillas continúen falando galego.

Cómpre dicir que durante a realización do traballo de campo nas escolas infantís, coincidín cun grupo de proxenitores de Santiago e arredores que formaron un grupo de quedada a través de WhatsApp chamado *Tribo* para que os seus fillos e fillas poidan socializarse en galego. Esta idea botou a andar entre xullo e agosto de 2013 e actualmente conta con máis de cincuenta familias. Os membros de *Tribo*, non só se dedican a compartir e organizar diversas actividades en galego, senón que tamén moitos dos proxenitores utilizan esa plataforma para quedar varias veces ao longo da semana para que as nenas e nenos poidan xogar en galego (Galicia Confidencial 2014). Ao longo do meu traballo de campo, acompañei varias veces aos proxenitores durante as quedadas para observar as súas prácticas lingüísticas. As actividades deste colectivo pódense considerar unha forma de xestión lingüística colectiva que está tentando resistir desde abaixo á hexemonía do castelán. Das catro familias que participan no grupo de discusión de Santiago, tres son membros activos de *Tribo*.

Durante o traballo de campo contactouse cos responsables da normalización lingüística nas respectivas escolas; a selección de proxenitores realizouse polo método *snowball sampling*. A Táboa 1 ofrece unha descrición xeral sobre os proxenitores entrevistados; usáronse os nomes ficticios para manter o anonimato dos participantes.

N.º	Información sobre os proxenitores e as súas linguas predominantes	Idade	Información sobre os cativos e a escola	Profesións
Entrevistas individuais				
1	Javier Julia Lingua dominante: castelán Contexto: Bertamiráns	39 36	Teñen dous fillos que estudan na escola primaria de Bertamiráns	Veterinario Veterinaria
2	Martín Claudia Lingua dominante: galego Contexto: Bertamiráns	55 52	Teñen catro fillas e tres de elas estudan na escola primaria de Bertamiráns	Profesor nun colexio Bibliotecaria
Participantes de grupos de discusións				
3	Mercedes Salvador Lingua dominante: galego Contexto: Santiago	39 40	Teñen dous fillos que estudan en escola Semente en Santiago	Teñen unha tenda de recordos na zona vella de Santiago
4	Bea Claudio Lingua dominante: galego Contexto: Santiago	35 39	A súa filla estuda en escola Raiola en Santiago	Enfermeira Funcionario (ausente)
5	Lara Adam Lingua dominante: galego Contexto: Santiago	40 47	O seu fillo estuda en escola Semente en Santiago	Profesora nun instituto En paro
6	Elena Virgilio Lingua dominante: galego Contexto: Santiago	38 41	O seu fillo estuda en escola Raiola en Santiago	Xornalista en Xunta Enxeñeiro
7	Xoán Maite Lingua dominante: galego Contexto: Vigo	45 46	Teñen dous fillos que estudan nunha escola pública de Vigo	Administrador no INEM Administradora no INEM
8	Inma Cesar Lingua dominante: galego Contexto: Vigo	42 45	Os seus fillos estudan nunha escola primaria pública de Vigo	Tradutora en Xunta Administrador
9	Paloma Lingua dominante: galego Contexto: Vigo	34	O seu fillo vai a unha gardaría privada en Santiago	En paro
10	Darío Sabela Lingua dominante: galego Contexto: Vigo	40 38	A súa filla estuda nunha escola primaria pública de Vigo	Director do escenario/ teatro Profesora nun colexio

Táboa 1. Descrición xeral das familias entrevistadas

Para analizar os datos empregouse a análise temática (Saldaña 2013), que permite obter unha perspectiva máis ampla sobre as múltiples experiencias persoais, segundo as narracións en que se plasma o discurso sobre política lingüística abaixo-arriba no nivel micro. Ese tipo de análise tamén pode ofrecer unha descrición detallada (*thick description*) dun individuo sobre os procesos de aprendizaxe de idiomas, ideoloxías latentes, o mantemento e a substitución das linguas minoritarias en diferentes etapas da súa vida (McCarty 2011). Polo tanto, as observacións e ideas iniciais fóronse anotando desde a primeira fase da entrevista. Unha vez rematada a transcripción, o material foi lido varias veces para xerar os códigos preliminares que dirixían cara ás preguntas principais desta investigación. Despois, as primeiras categorías foron preparándose a base destes códigos que se referían ao desenvolvemento da política lingüística familiar. Finalmente, varias categorías interrelacionadas deron forma aos temas que respondían aos eixes desta pescuda. É importante anotar tamén que os temas que non contaban con suficientes datos para apoialos ou eran demasiado variados foron excluídos da análise para manter a claridade e enfoque da investigación.

5. Principais tópicos de investigación

Nesta sección analízase como se atopan os proxenitores pro-galego no contorno social urbano e periurbano de Galicia e despois, continúaase coas súas expectativas sobre a política lingüística educativa actual de Galicia. Finalmente, explícanse as estratexias de mantemento da transmisión lingüística que poñen en práctica estes proxenitores.

5.1. Contorno social

No contexto sociolingüístico de Galicia, o castelán posúe un capital social e un poder simbólico (Bourdieu 1991) superiores aos do galego. Como lingua predominante na sociedade, a través do seu control hexemónico, está creando incongruencias e contradicións na práctica lingüística dentro e fóra da casa. As seguintes experiencias contadas polos proxenitores de distintas zonas de Galicia ilustran este fenómeno.

O caso de Claudia e Martín (Familia 2), falantes tradicionais de galego (variedade da Mariña luguesa) que actualmente utilizan o idioma en todos os ámbitos; ambos traballan como funcionarios na Xunta de Galicia, viven en Bertamiráns e teñen catro fillas, de idades diferentes, tres das cales estudan na escola primaria de Bertamiráns. As entrevistas individuais cos proxenitores mais as gravacións da auto-etnografía demostran que esta familia ten unha política lingüística familiar pro-galego. Non obstante, aínda que os pais e a irmá máis vella, Cecilia, falan en galego na casa, as outras fillas só usan castelán. Ademais, a filla mediana de once anos, Alicia, segundo a súa

nai, tiña un certo nivel de rexeitamento cara ao idioma familiar. A seguinte incidencia contada pola nai demostra como o contexto familiar se converte nun complexo contexto de continuo conflito entre galego e castelán, especialmente para os proxenitores que levan unha política lingüística individual e familiar pro-galega:

Claudia: Alicia tiña un certo rexeitamento cara ao galego. Que non sei onde o percibiu, pero na casa no... outro día xa me dixo (pausa) “este ano quero facer as invitacións para o meu *cumple* eu. Porque quero facer en castelán, porque sempre, *asta ahora as fixen en galego, porque tu quixeches, as invitacións que lle dou aos amigos falan en castelán, non falan en galego*”. *E este ano quero facer eu no idioma que eu quero e quero que sexa o castelán.* [Destacado do autor]

O poder hexemónico do castelán faise evidente de novo na próxima experiencia de Salvador, do grupo de discusión de Santiago de Compostela. Salvador e Mercedes (Familia 3) teñen dous fillos, un deles unha filla de catro anos que estuda na *Escola Semente* de Santiago de Compostela. A lingua da casa e da parella sempre foi o galego. A experiencia narrada refírese a hai dous anos, cando eles vivían en Cambados e levaban a súa filla á gardería. Un día chegou de volta e empezou a dicir *cuchara* en lugar de *culler*, o que os sorprendeu porque na casa ninguén usaba ese termo:

Salvador: [...] pois chegou un día corrixíndonos a nós, logo claro, axiña deducimos que alguén lle tiña... alguén lla tiña corrixido a ela, non? O sea, nós sempre lle dicíamos, *Mira que iso cómese coa culler, non? Mira, colle a culler, Noelia tal. “Cu-cha-ra!”... Cu-ller! Que dis? Cu-ller. E ela, “Cu-cha-ra!”*. [Destacado do autor]

Unha situación semellante pódese tamén atopar na seguinte experiencia de Darío e Sabela (Familia 10), unha familia de Vigo con dous fillos. Este incidente, que demostra como o contorno social funciona como un factor desgaleguizador ten como protagonista á súa filla maior de tres anos:

Sabela: ... houbo un momento no que estaba xogando nun parque de bólas cunhas nenas maiores, non? Que tiñan así como sete anos, oito anos e tal. Entón, vin que: e houbo un momento que lle dicían “*ay, y tú hablas galeguiño...*” *Como xa: vacilando, non? A miña filla así “si, eu falo galego, si” por qué?...*

Darío: Pero é unha inconsciencia, porque a nosa nena aínda non é consciente con tres anos... das circunstancias...

César: Claro.

Maite: Das circunstancias.

Xoan: *E que hai cambio, <énfase> eh, [cando chegan ós oito ou nove...*

Sabela: *Efectivamente. No, no, claro. Evidentemente aí vai falar castelán...*

Paloma: *Claro, eso...* [Destacado do autor]

Os anteriores sucesos non só demostran o poder simbólico de castelán coma lingua predominante na sociedade galega, senón tamén como os parques, as garderías e os colexios se convierten nun contexto sumamente complexo de continua negociación entre galego e castelán para os nenos galegofalantes. O resultado, na maioría dos casos é unha mudanza lingüística completa cara ao castelán.

5.2. Expectativas da política lingüística educativa

Nesta sección podemos ver as expectativas dos proxenitores sobre a política lingüística educativa. A maior parte dos entrevistados nos contextos urbanos e periurbanos querían que o sistema educativo fose maioritariamente en galego ou só en galego. Por exemplo, Javier, un pai de Bertamiráns (Familia 1), declara:

Gustaríame que tivesen todas as asignaturas en galego. Porque realmente o castelán o están percibindo, ou están en contacto con el, por moitas vías. Gustaríame que se empregase máis o galego na escola que o castelán. [Destacado do autor]

Igualmente, dos proxenitores participantes no grupo de discusión de Santiago (Familias 3 a 6) preferiron unanimemente que o sistema educativo fose maioritariamente en galego ou só en galego. Elena, por exemplo, unha nai que ten o seu fillo maior estudando nunha escola primaria pública, subliña a falta das horas suficientes en galego no sistema escolar:

Bea: *A min gustaríame que lle falaran en galego, sobre todo nas idades primeiras...*

Adán: *Eu para min debería ser absolutamente en galego a escola. E o castelán, pois as mesmas horas que lle dedican ó inglés, o sea, dúas ou tres horas para reforzalos, para que non cometan erros nas diferenzas que hai co galego... e con eso terían de sobra para saber falar moi ben o castelán...*

Lara: *Eu estou de acordo... o principal digamos o: a lingua primeira ten que ser o galego na escola. E: e despois, pois evidentemente estudar tamén castelán, como outras linguas...*

Virgilio: *Eu tamén, tamén coincido. Galego e: inglés, castelán, así por: esa orde e en canto a distribución de horas eu faríao así porque como coincidimos todos o castelán e algo: que, que están aprendendo de maneira natural...*

Elena: *...é dicir, aí a escola o que ten é que ofrecerlle a unha poboación e: saír con competencia en: nas linguas oficiais, e se se pode noutras linguas, non? E a realidade é que moitos dos nenos que saen do sistema educativo non teñen un galego fluído, quere dicir que*

porque: e: a escolarización non lles dá ó mellor... suficiente ferramenta pra poder facelo... Entón, bueno, e: do que se trata é de buscar o número de horas necesarias pra que esa competencia sexa real... [Destacado do autor]

Nesta mesma liña, Martín (Familia 2), outro pai de Bertamiráns que tamén traballa como profesor nunha escola primaria, critica o Decreto do Plurilingüismo por permitir impartir as materias nunha lingua estranxeira que antes se impartían en galego e por non facer o mesmo con castelán:

Martín: [...] as materias que se está permitindo impartir pois en inglés, en francés, son materias que se impartían en galego. Por qué non se imparten en inglés ou en francés materias que se impartían en castelán? *É dicir, o trilingüismo aparte do absurdo de intentar dividir en tres partes as materias en dúas linguas que son as nosas, con unha lingua estranxeira.* [Destacado do autor]

Os proxenitores que participaron no grupo de discusión de Vigo (Familias 7 a 10) consideran o sistema escolar como un factor desgaleguizador onde os cativos chegan e pasan a relacionarse en castelán:

Sabela: ...hai unha temporada aínda me enterei con dor do meu corazón que chegan á escola: a, ó instituto, e xa se relacionan en castelán.

Inma: <asentimento> Hum...

Paloma: <asentimento> Hum...

Sabela: Aquí *donde se desgaleguizan absolutamente, [é na escola.]*

Xoan: *É na escola.* [Destacado do autor]

Como o castelán é o idioma predominante nas cidades, a meirande parte dos nenos téñeno como lingua habitual. Por tanto, o patio da escola convértese nun complexo contexto de continua negociación entre galego e castelán para os nenos que veñen das familias galegofalantes, que moitas veces mudan por completo cara ao castelán.

5.3. Estratexias de mantemento da transmisión

Os proxenitores pro-galego dos contextos urbanos e periurbanos desenvolven múltiples estratexias para que os seus fillos e fillas sigan usando galego en todos os ámbitos. A próxima sección presenta algunhas destas estratexias.

5.3.1. A planificación do prestixio da lingua minoritaria

Ben sexa ao nivel macro, meso ou micro, a planificación do prestixio é un elemento imprescindible para o mantemento e recuperación da transmisión interxeracional dunha lingua minoritaria ou minorizada (Baldauf 2005). Porén, como dixemos, desde o comezo da Autonomía non houbo unha implementación adecuada por parte do goberno. Por tanto, aínda que o coñecemento da lingua recibiu un impulso nos últimos anos, o seu capital económico, simbólico e cultural segue sendo reducido. Neste estudo atopamos casos en que os proxenitores que son conscientes da situación tentan desenvolver o prestixio do galego na familia. Por exemplo, Elena (Familia 6), nai que participou no grupo de discusión de Santiago, cóntanos como ela mais a súa parella tentaron desenvolver o prestixio do galego dentro da casa explicándolles aos seus fillos a convivencia lingüística entre galego e castelán:

Elena: Noel xa é maior, ten nove anos e desde que empezou na escola, moitas veces pois nos traslada que está incómodo, non? *El ten claro, nós sempre falamos, a lingua da nosa casa é o galego, e sempre lle explicamos pois un pouco que situacións de convivencia lingüística se dan e por que? Nós iso explicámosllo a el desde pequeno, precisamente pra que se enfrente a esas cousas entendéndoas. Porque a el ás veces pásalle na escola pois que ó mellor un compañeiro -non por mal, senón por xogo- ó mellor faille burla de algo que el dixo en galego e el está incómodo porque a maioría dos seus amigos falan castelán ...o outro día, pois por exemplo comentábanos “ás veces estou incómodo e prefiro pasarme ó castelán, e non sei que facer”, non? Entón nós tamén lle dicimos: “pois mira, nós tamén pasamos por esas. Pero igual que ti non renuncias da túa personalidade ti eres galegofalante e non tes por que renunciar a selo no patio. Os teus amigos vante querer igual, e os que non te queren, non é por iso” quero dicir, si que llo racionalizamos dalgunha maneira, non? [Destacado do autor]*

Neste caso, os proxenitores tentan asesorar ao seu fillo ante a incomodidade que lle xera estar inmerso nun contorno con maioría castelanfalante. Dado que os pais experimentaron o mesmo, inténtase racionalizar a situación de convivencia lingüística ao explicar que non debe renunciar á súa lingua familiar nos contextos de socialización.

Darío (Familia 10), outro pai de Vigo, aporta unha opinión similar. Segundo el, o papel da familia é moi importante para desenvolver o status e prestixio do galego dentro da casa para que as nenas e nenos poidan defender o idioma no exterior:

Darío: Entón eu creo que *o papel das familias, ou polo menos o que eu sinto que teño que realizar co neno e ca nena, é de dar orgullo ós nenos de ser quen son...* non só lingüística-mente, senón que se sintan e: dignos, que se sintan e: valentes, que se sintan... teñen que ser independentes... *e teño a esperanza que si están reforzados desta maneira poderán defender o galego que se fala na casa...* [Destacado do autor]

Os comentarios anteriores de Elena e Darío mostran intentos de dotar de máis status e capital simbólico ao galego no contexto familiar.

5.3.2. Esforzos para que os cativos falen un galego correcto

Moitas veces o espazo entre as xestións e prácticas lingüísticas dentro da familia non é claramente distinguible porque os adultos da familia (os proxenitores, os avós, os irmáns maiores entre outros) interveñen continuamente para corrixir o uso lingüístico dos cativos, o que se demostra no seguinte apartado desde o grupo de discusión de Santiago, onde os proxenitores activistas pro-galego contan os seus intentos para que os seus fillos falen un galego correcto:

Elena: ... si que é unha pelexa diaria que temos na casa e por intentar que a lingua deles tamén sexa o mellor posible non no sentido do vocabulario senón no sentido tamén das estruturas e, por exemplo, na colocación dos pronomes.

Bea: Dos pronomes.

Elena: Que iso é

Adam: Si.

Elena: Unha batalla terrible!

Bea: É unha loita...

Elena: Sabes? Ó principio eu por exemplo, co primeiro neno pois cando os colocaba mal, saltábame, pero agora ás veces con Lola escóitoe e: e xa non reparo, non? Aí Virgilio sempre lles insiste bastante, non?

Virgilio: Si, bueno eu como típico neofalante atrévome a corrixir os demais, ós meus fillos, sabes? (risas).

Aquelas persoas con castelán como lingua primeira cometen frecuentemente o erro de antepoñer o pronome persoal ao verbo (Sanmartín Rei 2009), colocación típica do castelán e non do galego. Aínda que Elena afirma que ela cambiou a súa actitude e non corrixe tanto a súa filla, a súa parella, segundo ela, mantén unha actitude máis persistente. A autoridade lingüística de Virgilio, como declara el, é algo moi típico dos neofalantes que toman o cargo de falar un galego correcto e ao mesmo tempo corrixen o resto da xente galegofalante no seu contorno. O estudo de O'Rourke e Ramallo (2013) suxire conclusións semellantes sobre como os neofalantes, na maioría dos casos, requiren unha maior calidade lingüística cando falan en galego. Isto, segundo os investigadores, sinala unha nova etapa no proceso da revitalización lingüística que ten como característica a necesidade de control da calidade do galego urbano como particularidade dos neofalantes (véxase tamén Freixeiro Mato 2010 e Ramallo 2013).

5.3.3. Controlar as prácticas lingüísticas dos cativos

Como os nenos de contexto urbano e periurbano teñen un contorno social castelanfalante, algúns proxenitores pro-galego de Santiago de Compostela, como xa se explicou antes na sección anterior, formaron un grupo de quedada a través de WhatsApp para que os seus fillos e fillas poidan socializarse en galego. Bea (Familia 4), nai de Santiago, comparte a súa experiencia:

Bea: Entón se ti tes o grupo de fóra habitualmente si cho: fala:ra castelán, o máis habitual supoño que será que muden de lingua. Pero nós a verdá é que fixemos así un grupo o grupo de amizades de Susi é galego. I como na escola tamén lle falan galego e tamén hai moitos nenos que falan galego na escola... [Destacado do autor]

O principal obxectivo deste colectivo é tentar controlar a influencia do contorno social castelanfalante sobre as rapazas e os rapaces galegofalantes para que non se sintan discriminados nin ridiculizados polos seus compañeiros castelanfalantes no patio, o que, segundo moitos proxenitores, pode frear a substitución lingüística cara ao castelán durante os primeiros anos. A decisión de manter e revitalizar o galego tamén se pode considerar como un aspecto de xestión lingüística por parte dos proxenitores pro-galego.

Debido o Decreto do Plurilingüismo que invisibiliza o galego nos centros infantís urbanos e periurbanos, este colectivo pro-galego comezou a formar cooperativas e asociacións para apoiar escolas de inmersión do galego en diferentes contextos urbanos de Galicia. Entre este colectivo, como xa se comentou en § 4., moitos dos seus membros son proxenitores que queren que os seus fillos reciban unha educación en galego. Trátase dunha estratexia máis por parte dos proxenitores pro-galego que queren levar a política lingüística familiar ata o contexto escolar. Garderías privadas coma *Avoaescola*, en Narón, ou Raiola e Escola Semente, en Santiago, poderíanse considerar como exemplos dese tipo de estratexias. A observación non-participante realizouse en dous centros que están ofrecendo programas de inmersión en galego: *Avoaescola* (Narón) e *Escola Semente* (Santiago de Compostela). Durante o traballo de campo, realizáronse varias visitas á *Escola Semente*. As notas de campo do 25.11.2014 revelan o seguinte:

Ao entrar na escola, vin que conta con dúas aulas cheas de materiais de aprendizaxe en galego para os nenos, que incluían carteis, deucedés con cancións galegas tradicionais, xogos de mesa, libros de contos e outros recursos audiovisuais. Un dos membros da ANPA da Escola Semente explicoume que os proxenitores poden quedarse con algúns recursos durante un determinado período de tempo e utilízalos para desenvolver un ambiente de alfabetización a favor do galego dentro da casa [...]

Posteriormente, as notas tomadas no día 10.12.2014 subliñan que:

[...] despois do horario escolar, o espazo da escola frecuentemente convértese nun contexto galeguizador porque moitos do colectivo pro-galego organizan varios eventos extracurriculares relacionados coa lingua e a cultura galega para os nenos. Iso inclúe xogos populares, actividades con música galega e clases de baile tradicional. Tamén se aproveita ese espazo escolar para organizar festivais populares (por exemplo, o Magosto ou a visita do Apalpador antes do nadal) cos cativos. É importante sinalar de que os nenos doutros colexios teñen a posibilidade de participar nestes eventos pagando unha pequena contribución. Polo tanto, varios membros de Tribo traen aos seus fillos para participar nestes eventos.

As iniciativas descritas demostran como dende este colectivo promoven o uso do galego nun contexto sumamente castelanizado.

6. Conclusión

A análise dos datos presentados neste estudo demostra que cada individuo adulto dentro da familia ten as súas propias prácticas lingüísticas, fundadas en crenzas sobre as consecuencias e resultados da elección do idioma nunha sociedade bilingüe. Os datos tamén mostran que o fogar constitúe un complexo contexto de continua negociación entre galego e castelán. Así, aínda que moitos proxenitores pro-galego desenvolven políticas lingüísticas de resistencia dentro da familia a través das súas prácticas lingüísticas individuais e grupais (no caso das asociacións de proxenitores creadas expresamente para isto), na maioría dos casos non conseguen que os seus fillos e fillas continúen falando galego. De feito, aínda que algunhas familias con proxenitores activistas pro-galego o conseguen durante os primeiros anos, a situación muda en canto as nenas e os nenos desexan integrarse en grupos de compañeiros de aula ou amigos e se decatan de que falan unha lingua diferente. Por tanto, a análise dos datos pon de manifesto que no contexto urbano e periurbano de Galicia, o castelán posúe un maior capital social e poder simbólico có galego e, como lingua predominante no exterior (fóra da casa e da aula), a través do seu control hexemónico, crea discrepancias e desconformidades na práctica lingüística dentro do fogar (véxase tamén Spolsky 2018 para o impacto dos macro-factores sobre as políticas lingüísticas de arriba-abaxo).

Esta investigación sobre a política lingüística de abaixo-arriba no contexto galego tamén conclúe que existe unha clara incongruencia entre a tentativa do goberno actual de invisibilizar as dimensións ideolóxicas da esfera pública e o papel dos proxenitores no ámbito familiar. Sen dúbida, a familia está mergullada na ideoloxía

social dominante, e neste sentido funciona coma unha ponte entre a sociedade e o individuo. O goberno, que é responsable de crear, difundir e implementar a política lingüística, tenta tamén perpetuar as súas ideoloxías lingüísticas pro-castelán, materializadas en prácticas sociais (neste caso, prácticas lingüístico-comunicativas e identitarias), a través do que Althusser (1971; véxase tamén Hall 1985: 98 e Apple 2017: 16) denominou “aparatos ideolóxicos”, adoito empregados para difundir e perpetuar as ideoloxías de arriba-abaxo na sociedade civil como “falsa conciencia” e prácticas sociais (Eagleton 1991). Deste xeito, xa que se dá unha continua transferencia de influencias da ideoloxía dominante a través da política lingüística de arriba abaxo e desde a esfera pública (especialmente a través dos medios de comunicación) ao ámbito familiar, os espazos da escola e da casa aparecen como mediadores. A familia, continuamente en contacto con estes aparatos ideolóxicos, nunca pode situarse completamente fóra de control do goberno. Por tanto, podemos dicir que as declaracións dos responsables gobernamentais que achacan o problema ás familias e á liberdade individual son incongruentes e enganosas porque pretenden transferir ás familias unha responsabilidade que lles compete a eles, dotándoas dun falso poder de decisión, cando en realidade están sempre controladas ideoloxicamente. Noutras palabras, a disociación que establecen entre a sociedade no seu conxunto e o ámbito familiar como un espazo para a decisión lingüística libre e individual, illado do exterior e/ou das dimensións sociais máis amplas, é certamente rexeitable.

No contexto sociolingüístico galego, o castelán continúa a ser a lingua predominante e posúe un capital social e cultural maior e máis poder simbólico có galego. Segundo os resultados deste estudo, pódese argumentar que a familia e a “liberdade individual” están condicionadas e controladas polas ideoloxías dominantes do exterior. Unha das ferramentas máis importantes na normalización lingüística é a planificación do status da lingua minoritaria que se podería conseguir a través da implementación real dunha política lingüística en prol da lingua minoritaria e minorizada. Non obstante, desde o comezo da Autonomía, aínda que existía unha política lingüística nos documentos oficiais, non houbo unha implementación eficiente por parte do goberno senón que se promoveu unha política lingüística de baixa intensidade cara ao galego. Por tanto, aínda que o coñecemento da lingua recibiu un impulso nos últimos anos, o seu capital simbólico e cultural segue a ser reducido. Ademais, o Decreto do Plurilingüismo que está a restrinxir o ámbito do galego no ensino e que favorece ao castelán, de xeito especial nas cidades, pódese considerar coma unha política lingüística de erosión do status galego. Esta condición pódese mellorar creando pontes entre a escola e a familia, lugares nos que a implementación da política lingüística ten lugar na práctica do día a día.

Bibliografía

- Alberdi, Inés. 1999. *La nueva familia española*. Madrid: Taurus.
- Althusser, Louis. 1971. *Lenin and Philosophy and Other Essays*. Nova York: Monthly Review Press.
- Apple, Michael W. 2017. Reproduction and contradiction in education: an introduction. En Michael W. Apple (ed.), *Cultural and Economic Reproduction in Education: Essays on Class, Ideology and the State*, Oxon: Routledge.
- Baldauf, Richard. 2005. Language planning and policy Research: An Overview. En Eli Hinkel (ed.), *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning*. 957-970. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Bourdieu, Pierre. 1986. The Forms of Capital. En John Richardson (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. 241-258. Nova York: Greenwood.
- Bourdieu, Pierre. 1991. *Language and symbolic power*. Oxford: Polity.
- Calvet, Louis-Jean. 1987. *La guerre des langues et les politiques linguistiques*. Paris: Payot.
- Cassels Johnson, David. 2013. *Language Policy*. London: Palgrave Macmillan.
- Curdt-Christiansen, Xiao Lan. 2009. Visible and invisible language planning: Ideological factors in the family language policy of Chinese immigrant families in Quebec. *Language Policy* 8 (4), 351–375.
- Curdt-Christiansen, Xiao Lan. 2013. Family language policy: sociopolitical reality versus linguistic continuity. *Language Policy* 12 (1), 1-6. DOI 10.1007/s10993-012-9269-0.
- Curdt-Christiansen, Xiao Lan. 2014. Family language policy: Is learning Chinese at odds with learning English? En Xiao Lan Curdt-Christiansen e Andy Hancock (eds.), *Learning Chinese in Diasporic Communities*. 35-55. Amsterdam: John Benjamins.
- Curdt-Christiansen, Xiao Lan. 2018. Family language policy. En James Tollefson e Miguel Perez Milans (eds.), *The Oxford handbook of language policy and planning*. 420-441. Oxford: Oxford University Press.
- Eagleton, Terry. 1991. *Ideology: An Introduction*. London: Verso.
- Fishman, Joshua. 1991. *Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Clevedon, Reino Unido: Multilingual Matters.
- Fogle, Lyn Wright. 2013. Parental ethnotheories and family language policy in transnational adoptive families. *Language Policy* 12 (1), 83-102.
- Freitas Juvino, María Pilar. 2008. *A represión lingüística en Galiza no século XX: Aproximación cualitativa á situación sociolingüística de Galiza*. Vigo: Xerais.
- Galicia Confidencial. 2014. Pais e profesionais organizanse para impulsar o ensino en galego. *Galicia Confidencial* (06/03/2014). <http://www.galiciaconfidencial.com/noticial/17979-pais-profesionais-organizanse-impulsar-ensino-galego>.
- Gómez Ocampo, Marta. 2016. A imposición do galego. Nacemento, auxe e consecuencias da creación dun problema público. *Grial* 210, 136-141.

- Hall, Stuart. 1985. Signification, Representation, Ideology: Althusser and the Post-Structuralist Debates. *Critical Studies in Mass Communication* 2 (2), 91-114.
- Instituto Galego de Estatística. 2014. *Enquisa de Condicións de Vida das Familias. Coñecemento e Uso do Galego. Ano 2013*. Santiago de Compostela: Instituto Galego de Estatística (IGE).
- La Opinión. 2014. Villanueva atribuye la pérdida de 'galegofalantes' a la falta de transmisión en las familias. *La Opinión* (16-12-2014). <http://www.laopinioncoruna.es/sociedad/2014/12/16/villanueva-atribuye-perdida-galegofalantes-falta/909510.html>
- Lanza, Elizabeth. 2007. Multilingualism and the family. En Peter Auer e Li Wei (eds.), *Handbook of Multilingualism and Multilingual Communication*. 45-66. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Leopold, Werner. 1949. *Speech Development of a Bilingual Child*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Loredó, Xaquín e Henrique Monteagudo. 2017. La transmisión intergeneracional del gallego. Comparación con el catalán. *Treballs de Sociolingüística Catalana* 27, 99-116.
- Loredó, Xaquín. 2017. La transmissió lingüística intergeneracional: el reflex de la vitalitat d'un idioma. *Llengua, Societat i Comunicació* 15, 54-61.
- Lorenzo Suárez, Anxo. 2005. Planificación lingüística de baixa intensidade: o caso galego. *Cadernos de Lingua* 27, 37-59.
- McCarty, Teresa (ed.). 2011. *Ethnography and language policy*. New York and London: Routledge.
- Monteagudo, Henrique e Xan Bouzada (eds.). 2002. *O proceso de normalización do idioma galego (1980-2000). Política Lingüística: análise e perspectivas, Vol.II*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega.
- Monteagudo, Henrique. 2009. *As razóns do galego. Apelo á cidadanía*. Vigo: Editorial Galaxia.
- Monteagudo, Henrique. 2012a. *Política lingüística en Galicia. Apuntes para un nuevo balance. Quo Vadis Romania?* 39, 21-39.
- Monteagudo, Henrique. 2012b. *Facer país co idioma. Sentido da normalización lingüística*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Musitu, Gonzalo e Pat Allat (eds.). 1994. *Psicosociología de la familia*. Valencia: Albatros.
- Musitu, Gonzalo. 1995. Familia, identidad y valores. *Infancia y Sociedad* 30, 230-262.
- Nandi, Anik e Ashvin Devasundaram. 2017. Contesting the Conventionalising of Castilian: The Role of Galician Parents as Counter-Elites. En Fraser Lauchlan e María del Carmen Parafita Couto (eds.), *Bilingualism and Minority Languages in Europe: Current trends and developments*. 12-33. Newcastle upon Tyne, Reino Unido: Cambridge Scholars Publishing.
- Nandi, Anik. 2016a. Estratexias familiares para a transmisión interxeracional do galego. *Grial. Revista Galega de Cultura* 211, 123-131.
- Nandi, Anik. 2016b. *Language policies on the ground: Parental language management in urban Galician homes*. Heriot-Watt University, Reino Unido. (Tese de doutoramento inédita). <https://www.ros.hw.ac.uk/handle/10399/3360>.

- Nandi, Anik. 2017. Language Policies and Linguistic Culture in Galicia. *LaborHistórico* 2, 28-45.
- Nandi, Anik. 2018. Parents as stakeholders: Language management in urban Galician homes. *Multilingua: Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication* 37 (2), 201-223. <https://doi.org/10.1515/multi-2017-0020> .
- O'Rourke, Bernadette e Fernando Ramallo. 2013. Competing ideologies of linguistic authority amongst newspeakers in contemporary Galicia. *Language in Society* 42, 287-305.
- Palviainen, Åsa e Sally Boyd. 2013. Unity in Discourse, Diversity in Practice: The One Person One Language Policy in Bilingual Families. En Mila Schwartz e Anna Verschik (eds.), *Successful Family Language Policy. Parents, Children and Educators in Interaction*. 223-248. Nova York: Springer.
- Ramallo, Fernando. 2010. Cara a unha tipoloxía sociolingüística dos falantes de galego. En Bieito Silva, Xesús Rodríguez e Isabel Vaquero (eds.), *Educación e linguas en Galicia*. 15-37. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela.
- Ramallo, Fernando. 2013. Neofalantismo. En Eva Gugenberger, Henrique Monteagudo e Gabriel Rei Doval (eds.), *Contacto de linguas, hibrididade, cambio: contextos, procesos e consecuencias*. 245-258. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega.
- Romo Morales, Gerardo. 2016. *La familia como institución. Cambios y permanencias*. Jalisco, México: Universidad de Guadalajara.
- Ronjat, Jules. 1913. *Le développement du langage observé chez un enfant bilingue*. Paris: Champion.
- Ruiz, Richard. 1984. Orientations in language planning. *NABE Journal* 8 (2), 15-34.
- Saldaña, Johnny. 2013. *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. Londres: Sage.
- Salgado, Xurxo. 2014. Feijóo: Nunca antes se aprendeu tanto galego. *Galicia Confidencial* (11/12/2014). <http://www.galiciaconfidencial.com/noticia/21980-feijoo-se-aprendeu-galego> .
- Schiffman, Harold. 1996. *Linguistic culture and language policy*. London: Routledge.
- Schwartz, Mila e Anna Verschik (eds.). 2013. *Successful Family Language Policy: Parents, Children and Educators in Interaction*. Nova York: Springer.
- Schwartz, Mila. 2010. Family language policy: Core issues of an emerging field. *Applied Linguistics Review* 1 (1), 171-192.
- Seminario de Sociolingüística da RAG. 1994. *Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia: compendio do volume I do mapa sociolingüístico de Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Seminario de Sociolingüística da RAG. 1995. *Usos lingüísticos en Galicia: compendio do II volume do mapa sociolingüístico de Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Seminario de Sociolingüística da RAG. 2017. *Lingua e sociedade en Galicia: Resumo de resultados 1992-2016*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Shohamy, Elena. 2006. *Language Policy: Hidden Agendas and New Approaches*. Nova York: Routledge.

- Smith-Christmas, Cassie. 2016. *Family Language Policy: Maintaining an Endangered Language in the Home*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Spolsky, Bernard (ed.). 2012. *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spolsky, Bernard. 2004. *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spolsky, Bernard. 2009. *Language management*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spolsky, Bernard. 2018. A modified and enriched theory of language policy (and management). *Language Policy* 1-16. <https://doi.org/10.1007/s10993-018-9489-z>.
- Tollefson, James W. (ed.). 2013. *Language policies in education: critical Issues*. Oxon: Routledge.
- Weigel, Daniel J., Sally S. Martin e Kymberley K. Bennett. 2006. Contributions of the home literacy environment to preschool-aged Sally children's emerging literacy and language skills. *Early Child Development and Care* 176 (3-4), 357-378.